

ДАНИЦА ОТАШЕВИЋ

УДК 09: 004.9

Градска библиотека
„Владислав Петковић Дис“, Чачак

НИКОЉСКО ЈЕВАНЂЕЉЕ: ОД ОРИГИНАЛА ДО ДИГИТАЛНЕ КОПИЈЕ

Сажетак: Две српске средњовековне рукописне књиге – Српско четворојеванђеље с краја 13. и Никољско јеванђеље с краја 14. и почетка 15. века, као и примерак Празничног минеја, штампаног у штампарији Божицара Вуковића у Венецији 1538. године, враћени су у електронском издању из Библиотеке „Честер Бити“ у Даблину Градској библиотеци „Владислав Петковић Дис“ у Чачку, а тиме и српској култури. Ове књиге су се до 1914. године налазиле у Народној библиотеци Србије у Београду. Аутор рада, који је уједно и покренуо дипломатску преписку за враћање изгубљених српских књига из Ирске, описује судбину несталих средњовековних драгоцености и хронологију догађаја који су претходили добијању дигиталних копија у боји.

Кључне речи: Српско четворојеванђеље, Никољско јеванђеље, Празнични минеј, Градска библиотека „Владислав Петковић Дис“, Библиотека „Честер Бити“, Народна библиотека Србије, Чачак, Лондон, Даблин, Вук Караџић, Ђура Даничић, амбасада Србије и Црне Горе

Обилазећи „ради описанија“ српке намастире, Вук Стефановић Караџић боравио је у лето 1820. године и у овчарско-кабларским богомољама. „У неисказаној врлети и тескоби, где се тешко стизало и пешке, а камоли на коњу, и где се стене Овчара и Каблара скоро склапају, да се ништа не види, до пред собом Морава, и камо се сунце тек око подне једва приказује“, налазио се, према Вуковом описанију, манастир Никоље. У Никољу, „у соби једне кућице управо више Мораве, на рафу према Морави“, нашао је Вук „главни рукопис једног старог јеванђеља, а осталијех више листова нашао сам просуте по другим рафовима“, посведочиће у алманаху „Даница“ за

1826. годину, штампаном у Бечу. Овај запис Вука Караџића уједно је и први помен Јеванђеља које постаде „Никољско“ по манастиру у коме је нађено. Ни тада, као ни скоро два века касније, не зна се где је настала ова рукописна црквена књига, нити за кога је преписана и украшавана оригиналним илуминацијама. Оцена изречена још средином 19. века да је Јеванђеље „српска редакција босанског рукописа преписаног са старијег глагољског јеванђеља“, указује да Јеванђеље није писано у Никољу. Када је, и како, доспело у богомољу у Овчар Бањи, није познато, али се зна да се у манастиру из Јеванђеља читало приликом службе. О Јеванђељу с краја 14. и почетка 15. века зна се и даље само у фрагментима. Нешто јаснија судбина Јеванђеља је од манастира Никоља, али и ту такође има тамних места и тајни: Јеванђеље је 1855. године однето из манастира, од 1864. је у Народној библиотеци у Београду, одакле је 1914. године са још 56 раритета евакуисано према Нишу где му се губи траг, да би га археограф Владимир Мошин открио 1964. године у Библиотеци „Сер Честер Бити“ у Даблину.¹ Протекле године, Градска библиотека „Владислав Петковић Дис“ у Чачку добила је из библиотеке „Честер Бити“ дигиталну копију у боји ове драгоцене средњовековне књиге, што је један од првих примера враћања српских писаних споменика из европских библиотека и музеја. Ирска је Србији одшкринула врата за оно што други већ раде: захваљујући електронској ери и интернету, свет увелико размишља о глобалном електронском каталогу. Дигитални факсимил Никољског јеванђеља уводи нас у еру виртуелне глобалне културе.

¹ Сер Честер Бити рођен је у Њујорку 1875. године. Похађао је Универзитет Принстон и Универзитет Колумбија, где је и дипломирао као рударски инжењер. Брзо се доказао у својој професији и остварио значајне сопствене рударске интересе. Од раних година је колекционар, а од прве жене, Грејс Рикард из Денвера (умрла 1910. године), наследио је значајну библиотеку. Око 1911. године, као богат човек, сели своју компанију у Лондон. Путовање са другом женом Едит Дан на медени месец у Египат, заинтересовало га је за арапске манускрипте (рукописе), а након путовања на Далеки исток 1917. године, Бити се интересује за кинеску и јапанску уметност. Честер Битијеви рударски интереси и послови простирали су се у Африци, Источној Европи, а преко компаније „Selection trust“ и широм света. Битијеви сарадници подржавају његово колекционарство, нарочито исламских рукописа. Британски поданик постаје 1930. године, а током Другог светског рата обезбеђивао је стратешке сировине за савезнике и помагао производњу наоружања.

Био је близак лични пријатељ са британским премијером, Винстоном Черчиллом. Разочаран његовим смењивањем 1945. године на британским општим изборима, Бити своју пословну империју сели у Ирску. Уз подршку ирских дипломата и политичких лидера, 1950. године оснива своју збирку у Даблину. Тамо је подигао малу наменску библиотеку коју је отворио истраживачима 1953. године, а 1957. придодао је и наменску галерију за изложбе.

Краљица Енглеске га је произвела у витеза 1954. године. Бити постаје члан друштва антиквара, почасни доктор права, почасни доктор природних наука, а

Од Вука до Даничића

О старом Јеванђељу, које је Вук Стефановић Караџић видео у манастиру Никоље и свету јавио у алманаху „Даница“ 1826. године, не зна се ништа више до јануара 1855, када га помиње Алекса Вукомановић, професор београдског Лицеја. У писму свом тасту Вуку Караџићу, Вукомановић описује свој боравак у манастиру Никоље у лето 1854. године и како је „претурајући сам собом“ извукао „из једне рупе испод умиваонице у олтару Јеванђеље, коме су се и сами калуђери чудили када га је изнео и показао“. Очито да Вукомановић није знао за Вуково „описаније“ манастира Никоље и Јеванђеља које је, како Вук одговара, „могло бити оно исто које он спомиње или дио рукописа“. Алекса Вукомановић узима Јеванђеље од калуђера (у једном писму Вуку каже да га је купио), с намером да, ако буде здрав, „што гођ напише о њему, претресе га цијело са филологично-историчном оцјеном према ћириловом пријеводу и глаголском.“² Болест и смрт спречиле су Вукомановића да оствари своју намеру, међутим, његове оцене и опис Јеванђеља од изузетног су значаја за историју српске средњовековне књижевности. Наиме, Вукомановић је први дао суд „о спољашњости или тијелу“ и о „унутрашњости или духу рукописа“. Ево како је „тело“ и „дух“ Никољског јеванђеља описао Вукомановић у писму упућеном 15. јануара 1855. године Вуку у Беч:

„... По моме ја мислим да је из вијека кн. Лазара или његовог сина високог Стевана, а тако и Шафарик мисли... Кожа је врло лијепа и доста је чисто се сачувало у средини, а крајни листови су упрљани, али се могу читати врло добро. Цијело јеванђеље морало је имати 19 свешчица или тефтерића, али 19е свешчице нема, па зато се не може ни знати управо колико је листа било у цијелом Јеванђељу. Свешчице нису једнаке у њему, јер неке имају по 12 листића (3, 8, 9, 10, 11, 12 и 16), неке по 10 (6, 7, 14, 15 и 17) а неке и по 8 (4, 5 и 13) листића... Садашњи рукопис овај има свега 175 листића, а судећи по другоме рукописнијем јеванђељима ово је морало имати свега 200 листића.“³

1957. и први почасни грађанин Ирске. Своју библиотеку и галерију са сакупљеним антиквитетима Честер Бити завештава Републици Ирској. Умро је 1968. године и једино је приватно лице коме је указана државна сахрана.

Његова библиотека је постала јавно добро – задужбина 1960. године. Библиотека је задужбина у искључивом власништву Управног одбора (борда старатељства), коју субвенционисе Министарство за уметност и наслеђе. Библиотека „Сер Честер Бити“ је једна од националних културних институција Ирске. Изванредне збирке „Честер Бити“ су премештене 1999. године у нови, наменски подигнут музеј и библиотеку у даблинском замку, а отворени су за јавност поводом 125-годишњице рођења Честера Битија, 7. фебруара 2000. године.

² Архив САНУ, бр. 8107/22, писано од 17. априла 1855. године.

³ Архив САНУ, бр. 8107/21.

Обележивши „првенијем плајвазом на првом образу писма“ величину листова, Вукомановић је на тај начин први дао димензије Никољског јеванђеља које износе $16 \times 10,5$ cm. О унутрашњости, или „духу“ рукописа, Вукомановић каже да „српштине и у ријечима и у словима наводи се у њему више, него и у једном између приличнога броја другијех рукописа, које сам ја до сада виђао и читао“.

После смрти Алексе Вукомановића (1859), за Никољско јеванђеље почео је да се интересује Ђура Даничић.⁴ Рукопис је чинио оставинску масу покојног Вукомановића о којој су се старали Вук и Сава Сретеновић, професор Семинарија. Даничић је изражавао бојазан што се Јеванђеље налази код Сретеновића и тражио је од Вука да се та драгоценост српска врати у земљу и „сачува Србима“. „Рукопис је управо имање манастира Никоље; али је код нас много пуста масла, па тако и пропада много“, пише Ђура Даничић Вуку у фебруару 1863. године.

Из Даничићеве преписке са Вуком Караџићем сазнајемо да је Јеванђеље током 1863. године у Минином пртљагу више пута „шетало“ од Београда до Беча и да је Вук тражио „признаницу“ од калуђера из Никоља, као потврду да су Јеванђеље дали на позајмицу Вукомановићу. Даничић се, изгледа, послужио и именом кнеза Михаила Обреновића и кнегиње Јулије како би дошао до Јеванђеља, наводећи да ће кнез „дати трошка да се ова драгоценост штампа“. Свијетломе господару и кнезу српском Михаилу М. Обреновићу III, Ђура Даничић посвећује Никољско јеванђеље, које је „на свијет издао“ у Биограду, у Државној штампарији, 3. септембра 1864. године. У посвети пише:

СВИЈЕТЛИ ГОСПОДАРУ!

ТВОЈИМ старањем и ТВОЈОМ потпором опет доби Србија овај драгоцен споменик старе књижевности српске, којегачуванатолико стотина година у њедрима њезинијем бјеше јој оном лани нестало.

⁴ Ђура Даничић (1825-1882) рођен је у Новом Саду у свештеничкој породици Поповић. Гимназију је завршио у Пожуну (Братислава), а студије права започео у Пешти, а потом у Бечу. Под утицајем Вука Караџића, окреће се студијама словенске филологије. Крштено име Ђорђе Поповић мења у Ђура Даничић, како ће и остати упамћен у српској књижевности. Са Вуком Даничић започиње борбу за народни српски језик, од 1855-1859. ради као библиотекар Народне библиотеке, па као секретар Друштва српске словесности (1858), био је професор на Лицеју и Великој школи (1863), секретар Југословенске академије знаности и умјетности (1867). Главна дела: *Мала српска грамаџика*, *Српска синџакса*, *Деоба словенских језика*, *Основе српског или хрватског језика*, приређује *Жиџија Свејтог Симеона*, *Жиџија Свејтог Саве*, *Никољско јеванђеље* и др. Ради на *Рјечнику* чији је први том објавио пре смрти. Умро је у Загребу 1882. године, а сахрањен у Београду.

ТВОЈОМ податљивошћу ево и на свијет излази ова драгоцјеност, достојна да се удружи с онијема на којима већ захваљује ТЕБИ књижевност и српска и општа словенска.

У име онијех који ће се користити овом књигом узимајући слободу захвалити ТВОЈОЈ СВИЈЕТЛОСТИ, покорно ТЕ молим да примиш и особиту моју захвалност на томе што ми ТВОЈОМ милошћу допаде част да је предам ученом свијету.

ТВОЈОЈ СВИЈЕТЛОСТИ

захвални
Ђ. Даничић

У Биограду 3 септ. 1864.

Даничић је у књизи „наштампао рукопис манастира Никоље у Србији“, а у предговору детаљно описао Јеванђеље, изнесећи претпоставке о његовом пореклу и времену настанка. Јеванђеље је, каже Даничић, „писано на кожи словима ћириловским на малим листићима“ као и да не може бити сумње да је „рукопис наш преписан из глагољскога; јер је у њему све оно што је признато да је особина ћириловских рукописа преписаних и глагољских.“⁵ То што је Никољско јеванђеље преписано из глагољских рукописа сведочи да је настало у врло старо време, кад су ћириловски рукописи били врло ретки. У поговору Никољског јеванђеља Даничић износи две претпоставке Павела Јозефа Шафарика о времену настанка рукописа. Прва је да је оно писано између 1350. и 1400. године, а друга да је „по свој прилици писано за краљицу Јелену између 1240. и 1250. године“. Ђура Даничић сумња у теорију о „Јеванђељу краљице Јелене“, јер за то ни сам Шафарик није изнео ниједан разлог и рукопис датира „најмање сто година послје ње“. Никољско јеванђеље Даничић, пак, доводи у везу са рукописном књигом писаном 1404. године за Херцога Хрвоја која се налази у Болоњи. Болоњски зборник писао је на кожи Хвал и оно се по неким деловима Новог завета подудара са Никољским, па Даничић мисли „да је не само наш рукопис једнога вијека с онијем болоњским него јоште да може бити да је оба рукописа писао један човјек“. Ако „рукопис наш и није старији, опет припада међу најдрагоценије споменике књижевности српске“, закључује Даничић.

Никољско јеванђеље има пред сваким јеванђелистом на једној, левој страни, његов знак израђен бојама и златом. Симбол јеванђелисте Матеја је анђео, Марка лав, Луке во, Јована орао. У Никољском јеванђељу, на пример, Матеју симболише анђео са златним крилима који клечи. Анђео у руци држи књигу на којој је утиснуто слово М, а околу су расцветале гране са златним ружама и крунама. Анђео клечи на једном развијеном свитку

⁵ Ђура Даничић, Никољско јеванђеље, Биоград, 1864. стр VII.

на коме пише КЊИГЕ РОЖДЕСТВА. Стране где почиње књига јеванђелиста имају у врху шаре, другачије за сваког јеванђелисту, и у њима су, између осталог, насликане круне и љиљани. Ова орнаментика и чињеница да Јеванђеље представља српску редакцију босанског рукописа, навели су многе да књигу повежу са краљевским скрипторијем Твртка I, српског краља у Босни. С обзиром на степен утицаја рашких скрипторија и у писму и у илуминацијама, истраживачи су склони мишљењу да је краљ Твртко имао претензија на српски престо после пропасти кнеза Лазара на Косову. Међутим, златне круне и љиљани налазе се и у другим босанским рукописима, па се тешко може утврдити сличност ових детаља са илуминација у Никољском јеванђељу са круном у грбу Твртка I, који се 1377. године крунисао у манастиру Милешева за краља Босне и Србије.

Никољско јеванђеље Даничић је, како пише у предговору, „поделио по садашњој диоби на главе и на стихове, раставио сам ријечи једну од друге и према смислу додао знаке који су сада у обичају. Што је у рукопису скраћено штампано сам цијело... У неким сам ријечима заградио слова за које сам мислио да је у рукопису само скраћивањем изостављено...“ Сличних интервенција било је и када је писац понеки слог написао два пута, или када се једна реч свршава на глас са којом друга почиње. Даничић је приказао у предговору сва одступања, као и да на три места у Јеванђељу нема по једног и по два листа, као ни последњег. И поред тога, приређено Никољско јеванђеље је сачувало све одлике времена у коме је преписивано и украшавано.

Од Београда до Даблина

Иако је сматрао да је рукописно Јеванђеље власништво манастира Никоље, Ђура Даничић га, после препева и штампања 1864. године, није вратио манастиру, већ је Никољско јеванђеље остало у Народној библиотеци у Београду. У „Каталогу“ Народне библиотеке, у четвртој књизи, Љубомир Стојановић је 1903. године пописао и штампао, са краћим описом, рукописе и старе штампане књиге које чува библиотека. Под бројем 55 приказано је и Никољско четворојеванђеље: „На пергаменту, мало 8⁰, 144 листа без свршетка, српска редакција босанског писма, с краја XIV или почетка XV века. Издао га Ђ. Даничић у Београд 1864. год. Послато из ман. Никоље“. Овај „Каталог“ сведочи да је Јеванђеље почетком 20. века било у Народној библиотеци са око 219 инкунабула и старих књига, као и 1300 рукописа, који ће, на жалост, нестати у пламену 6. априла 1941. године.

Никољско јеванђеље доживело је другачију судбину: за време Првог светског рата, из збирке раритета Народне библиотеке, 11. јула 1914. године, директор Јован Н. Томић издвојио је 56 најдрагоценијих и највреднијих рукописних и старих штампаних књига и у два дрвена сандука предао их начелнику иностраних послова Шајновићу, који је био задужен да спрове-

де најповерљивији део архиве из свог ресорног министарства, а са архивом и драгоцену збирку Народне библиотеке. У току евакуације на путу за Косовску Митровицу, сандуцима са књигама се на нишкој железничкој станици губи траг. Први наговештај да ове драгоцености нису нетрагом нестале појавио се 1933. године, када је у Немачкој пронађен и у земљу враћен „Призренски препис Душановог законика“. О Никољском јеванђељу не зна се ништа све до 1966. године. У траг му је ушао Владимир Мошин, шеф Археографског одељења Народне библиотеке Србије. Тражећи мишљење о неким словенским рукописима који су се налазили у чувеној Библиотеци „Сер Честер Бити“ у Даблину, лондонски слависта Џон Барникот обратио се колеги Мошину за помоћ. Из снимака текстова и илуминација, Владимир Мошин утврдио је да се ради о изгубљеном Никољском јеванђељу, као и о Српском четворојеванђељу⁶ с краја 13. века, Читању из Апостола и Јеванђеља из 13. века, као и Празничном минеју⁷ из 1538. године, насталом у Венецији. Како су ова четири српска споменика средњовековне књижевности, изгубљена у вихору Првог светског рата, доспела у приватну збирку сер Честер Битија, ни данас није познато. О оригиналима бивше Народне библиотеке у Даблину, Владимир Мошин писао је у раду објављеном у Библиотекару бр. 5 из 1968. године.

Владимир Мошин такође потврђује раније оцене да је Никољско јеванђеље „најкалиграфскији споменик босанске школе који је до сада познат“, као и да је писано у узорном скрипторију са јаким рашким утицајем у последњој четврти 14. века. Јеванђеље које је у Библиотеци „Честер Бити“ у Даблину заведено под бројем W147, одговара подацима из „Каталога“ Љубомира Стојановића, као и сазнањима која су оставили Вукомановић, Даничић и други. Нови власник бележи да је Јеванђеље писано „на пергаменту, 16,5 × 10,5 cm, има 147 листова без крајњег листа, текст је са по 17 редова на страни, са раскошним заставицама и великим илуминацијама на почетку сваког јеванђелисте...“

⁶ Према *Кашалођу* Љубомира Стојановића, *Српско четворојеванђеље* припада рашкој преписвачкој школи српске редакције, писано на пергаменту са повезом у кожи и орнаментима старог типа (даске у кожи). Јеванђеље је Народној библиотеци поклонила Пећка патријаршија. Књига има 306 листова, текст је потпун, димензије Јеванђеља су 24 × 18,5 cm, без илуминација. У књизи листови 1, 136-145, 151 и 271 су исписани на хартији са воденим жигом из 16. века, што говори да су листови на пергаменту изгубљени и накнадно додати. У Библиотеци „Честер Бити“ *Српско четворојеванђеље* води се под бројем W148.

⁷ *Празнични минеј* сматра се „лабудовом књигом“ штампарије Божидара Вуковића. Штапање књиге трајало је скоро три године и завршено је 19. јануара 1538. *Минеј* има 432 листа, великог је формата, текст је штампан у две колоне по 38 редова, односно 32, када су слова већа. Илустрација има 34. На примерку који је у Даблину под бројем W149 налази се запис Хаџи Рувима (1754-1804), српског архимандрита посеченог у сечи кнезова за време Првог српског устанка. Књига је била веома цењена, богато је опремљена заставицама, вињетама и разноврсном орнаментиком.

Од Даблина до Чачка

Идеја да се Никољско јеванђеље врати у земљу, пре свега у манастир Никоље одакле је однето пре 150 година, није нова. Најпре су се 1989. године Милован Вуловић, директор Народног музеја у Чачку, и Родољуб Петровић, дописник „Политике“ из Чачка, преко новинара Петра Поповића, дописника овог листа из Лондона, информисали о могућностима добијања фотокопије Никољског јеванђеља из Библиотеке „Честер Бити“. Пет година касније, принцеза Јелисавета Карађорђевић обратила се господину Габријелу Хабибу, генералном секретару Савета Црква Средњег Истока, с молбом да помогне „да се пронађе Библија која је нестала из манастира Никоље“, а која се налази, како је она сазнала, у Даблину. У жељи да помогне, господин Хабиб се из Лимасола писмом обратио 2. јуна 1994. године Његовој Светости владици шумадијском Сави „да му пружи нешто више информација у вези нестале Библије из манастира Никоље“.

Почетком јуна 2003. године, амбасадор Милена Луковић-Јовановић предводила је делегацију Министарства спољних послова Србије и Црне Горе, која је са делегацијом гостију из Руске Федерације посетила Међуопштински историјски архив и Градску библиотеку „Владислав Петковић Дис“ у Чачку, а на предлог домаћина, и манастир Никоље у Овчар Бањи. Мати Евпраксија, игуманија манастира Никоље, подсетила је том приликом државне званичнике на нестало рукописно Јеванђеље, па је Даница Оташевић, директор чачанске Библиотеке, преузела обавезу да се писмом обрати Министарству спољних послова СЦГ које би, преко Дирекције за међународну културну, просветну и спортску сарадњу, и наше амбасаде у Лондону, затражило копију Јеванђеља из Даблина. Писмо Министарству, с молбом за повратак Никољског јеванђеља из Библиотеке „Честер Бити“, упућено је из Чачка 16. јуна 2003. године, а већ 3. јула дипломатским везама стигао је одговор од наше амбасаде у Лондону. Амбасадор Владета Јанковић у званичним лондонским круговима распитао се о нашој рукописној књизи и јавио да „нема апсолутно никаквих изгледа да се оригинал рукописа Никољског јеванђеља на било који начин врати у земљу, јер у Каталогу дигиталних рукописа који се чувају у Великој Британији и Енглеској (En Panigton, 1988), које се овде узима као коначно, тај рукопис је означен као „босански“, те би то отворило питање репатријације“. Амбасадор Јанковић је директора библиотеке „Честер Бити“, др Мајкла Рајана, замолио за микрофилм Никољског јеванђеља или фотокопију у боји, која, по његовој процени, кошта око 8.000 евра. Како је од самог открића рукописног Јеванђеља у манастиру Никоље оно словило за „босански“ рукопис, односно ћириловски рукопис преписан са глаголице, то би сада, када Србија и Босна и Херцеговина чине две државе, значило доказивање чији је рукопис и покретање поступака репатријације са неизвесним крајем. Преписка на ре-

лацији Чачак-Београд-Лондон-Даблин трајала је скоро годину дана: црно-бели микро-филм Никољског јеванђеља могао је да се добије одмах, а на дигиталну копију у боји требало је чекати, јер су се у библиотеци „Честер Бити“ тек припремали да дигитализују старе књиге и рукописе.

Улажући велики дипломатски напор да се копија Јеванђеља врати у земљу, амбасадор Владета Јанковић обратио се 23. марта 2004. године писмом директору чачанске Библиотеке Даници Оташевић, с вешћу да је „љубазношћу директора библиотеке „Честер Бити“ из Даблина, др Мајкла Рајана, примио микрофилм рукописа W 147 (Никољско јеванђеље) и да га је упутио Министарству спољних послова у Београду с молбом да буде прослеђено у Чачак.“ Др Рајан обећао је на поклон и дигиталну колор копију када буде урађена. Амбасадор Јанковић похвалио је Ирце „да су се лепо показали“ и да је „ово какав-такав допринос када, на жалост, не постоји никаква могућност да се оригинал рукописа врати у земљу“.

У Дирекцији за међународну културну, просветну и спортску сарадњу Министарства спољних послова, аутор овог текста је 5. маја 2004. године преузео микро-филм Никољског јеванђеља, који је представљао једину верну копију оригинала у земљи. Користећи већ проходне везе са Даблинском, Даница Оташевић 17. августа 2004. године још једном куца на врата Библиотеке „Честер Бити“, овога пута с молбом да се у Србију врате и електронске копије остале три средњовековне српске драгоцености које су некада биле у власништву Народне библиотеке: рукописне књиге на пергаменту Српско четворојеванђеље, Читање из Апостола и Јеванђелиста које је повезано са Октоихом с краја 13. и почетка 14. века, као и штампане књиге Празнични минеј, настале у штампарији Божицара Вуковића⁸ у Венецији 1538. године.

Захваљујући разумевању директора библиотеке „Честер Бити“, молбе нису остале без одјека. Др Рајан је нашој амбасади у Лондону у јулу 2005. године „предао дигиталне записе српских рукописних књига које се налазе у њиховом поседу“, а реч је о два CD-а Никољског јеванђеља у боји и по један DVD Српског четворојеванђеља и Празничног минеја на коме је рукопис Хаџи Рувима, архимандрита српског из манастира Петковица. Четири електронске копије наших књига стигле су у Градску библиотеку „Владислав Петковић

⁶ Божицар Вуковић, Подгоричанин, рођен је око 1460. године у племићкој породици Ђурић у околини Подгорице. Избегао је из завичаја због Турака, највероватније после пада Зете под турску власт (1499). Имао је титулу војводе. У Венецији се оженио Аполонијом дел Већа, са којом је имао сина Вићенца и кћери Марину и Луцију. Трговина Вуковићу обезбеђује велики иметак и завидан друштвени углед. Имао је своје куће у више места, а због посла путовао је по целој Европи. Први познати податак о Вуковићевом боравку у Венецији је из 1516. годне, када постаје члан Братства Грка. Друштвени положај Вуковићу обезбеђује значајне привилегије, пре свих, монополизам и искључиво право да штампа ћириличке књиге и да их неометано продаје. Вуковићева штампарија с паузама ради у Венецији од 1519. до 1539. Божицар Ву-

Дис“ у Чачку 21. јула 2005. као поклон Библиотеке „Честер Бити“ у Даблину, у којој су и даље остали оригинали српских средњовековних драгоцености.

Србија, по свој прилици, тешко да може да се нада да ће повратити оригинале својих средњовековних споменика. Никољско јеванђеље можда би покренуло тешко бреме репатријације, где ниједна страна не би могла да докаже власништво над рукописом. Основно, где је преписано и за кога, како је и када доспело у манастир Никоље, и даље је непознаница.

Осим у Даблину, српских књига и рукописа из средњег века, повеља и драгоцености, има по целој Европи, од Русије до Немачке, а сада и у земљама бивше Југославије. Развијени свет све више се окреће новој, електронској технологији, која заговара стварање глобалног електронског каталога, преко кога ће целокупна културна баштина света бити доступна свима. Дигитализовањем старих рукописа и књига, дугогодишње спорове око власништва разрешиле су Данска и Исланд, као и Данска и Шведска. Даљи циљ је једна, виртуелна рукописна збирка, глобална у свом обиму и доступности. Дигитални факсимил Јеванђеља, кога је чачанска Библиотека добила из Даблина, само је први корак ка постизању глобалне репатријације српске културне баштине.

Дигиталне копије Српског четворојеванђеља, Никољског јеванђеља и најлепше ћириличне српске књиге штампане у 16. веку, каквом се сматра Празнични минеј, већ су доспеле у Народну библиотеку Србије, Библиотеку Матице српске, Библиотеку САНУ, Епархију Жичку и Центар за црквене студије у Нишу. Градска библиотека „Владислав Петковић Дис“ свој електронски поклон несегично је умножила и поделила са онима који ће се њиме користити, захвална, као што је то Ђура Даничић у својој посвети уз Никољско јеванђеље 1864. године написао, што је њој допала част да их преда ученом свету.

ковић умро је 1539. године и оставио тестамент да се његово тело пошаље у манастир на Зетском језеру и да се преда у Свети Спас, назван Старчева Горица, што је и учињено након годину дана. Вуковићеву штампариију преузима син Вићенцо.

Вуковић је био издавач, али и главни редактор и штампар. Прве године урадио је три књиге: *Служабник*, *Псалтир* и *Зборник за ђушнике*. Ипак, најуспелије издање штампариије Божидара Вуковића је *Празнични минеј*, који је он радио од 1536. до 1538. године и који представља најобимније и најлуксузније издање старог штампарства. *Празнични минеј* је најскупља и најлепша ћирилична српска књига штампана у 16. веку. Неки примерци ове књиге штампани су на пергаменту и на плавој хартији. Цена књиге била је 4 дуката, а после Вуковићеве смрти, по његовом завештању, 3 дуката. Празнични минеј служио је као предлог за израду неких фресака, између осталих и фресака у манастиру Никоље. Према евиденцији Е. Ј. Немировског, постоји сачуван 191 примерак *Минеја*. У Вуковићевој штампариији у Венецији штампано је укупно девет књига. Вуковић је први наш штампар палеотипа на пергаменту, његове књиге богато су украшене илустративно-декоративним репертоарима, уједно то су и прве штампане српске књиге са орнаментиком у боји.

GOSPEL OF MONASTERY OF ST NIKOLAS: FROM ORIGINAL TO DIGITAL COPY

Abstract: Two Serbian medieval manuscripts "Serbian Four Gospels Book" from the end of the thirteenth century and the "Gospel of Monastery of St Nikolas" from the end of the fourteenth and the beginning of the fifteenth centuries as well as a copy of the "Holy Menaion" printed in Bozidar Vukovich's printing house in 1538 in Venice, have been returned in electronic form from "Chester Beatty" Library of Dublin to the Public Library "Vladislav Petkovich Dis" of Chachac and by that to Serbian culture. These books were in possession of the national Library of Belgrade up to 1914. The author of this paper, who at the same time started a diplomatic correspondence for returning of the lost Serbian books from Ireland, describes the fate of the lost medieval valuables and gives the chronology of events preceding to obtaining of color digital copies.

Key words: Serbian Four Gospels Book, Gospel of Monastery of St Nikolas, Holiday Menaion, Public Library "Vladisla Petkovich Dis", "Chester Beatty" Library, National Library of Serbia, Chachac, London, Dublin, Vuk Karadzich, Djura danichich, Embassy of Serbia and Montenegro.

Summary

Two medieval manuscripts – the „Serbian Four Gospels Book“ from the end of the thirteenth century and the „Gospel of Monastery of St Nikolas“ from the end of the fourteenth and the beginning of the fifteenth centuries as well as a copy of the „Holiday Menaion“ printed in 1538 in Venice as the most beautiful Serbian Cyrillic book – were returned in the digital form last year from Ireland to the Public Library „Vladislav Petkovich-Dis“ of Chachac.

The originals of these Serbian medieval valuables which by 1914 were ownership of the National Library of Belgrade, are now being kept in the „Chester Beatty Library“ of Dublin.

It was Vuk Karadzich who first informed the world about the existence of the manuscript of the gospel in the Monastery of St Nikolas in the „Danica Almanac“ in 1826. Even today we do not know the origin of the gospel or for whom it was written.

Djura Danichich edited and printed the „Gospel of Monastery of St Nikolas“ in 1864. The manuscript of the gospel together with the other two books owned by the National Library of Belgrade had been lost during the First World War to be found only as late as 1966 in Dublin in the private collection of Sir Chester Beatty. The digital copies in colour now owned by the Public Library of Chachac are the only fascimiles of the original existing in the country. At the same time this is the first example of the electronic repatriation of the treasure of Serbian culture from Europe.

Danica Otashevich

ИЗВОРИ И ЛИТЕРАТУРА

1. Ђура Даничић, *Никољско јеванђеље*, Биоград, Државна штампарија, 1864.
2. Вукова преписка са Ђуром Даничићем, *Ковчежић : прилози и грађа о Досишеју и Вуку*, књ. 13, Београд, 1975.
3. Љубомир Стојановић, *Кашалог Народне библиотеке у Београду*, књ. 4, Београд, 1903.
4. Др Душан Мартиновић, *Црна Гора у Гутенберговој галаксији*, Црногорска академија наука и уметности, Подгорица, 1994.
5. *Пет векова српског штампарства 1494-1994. : раздобље српскословенске штампе XV-XVIII века*, Београд, 1994.
6. Владимир Мошин, *Рукописи бивше Београдске Народне библиотеке у Даблину и у Загребу*, Библиотекар, год. XX, бр. 5. Београд, 1968.
7. Јованка Максимовић, *Српске средњовековне минијатуре*, Просвета, Београд, 1983. стр. 113-114.
8. Иван Бесеруп, *Рукописи на интернету: дигитално враћање културног блага*, Годишњак библиотеке Матице српске, Нови Сад, 2004, стр. 116-121.
9. Ђорђе Трифуновић, *Вукмановићев опис Никољског јеванђеља*, Прилози, Филолошки факултет, Београд, 1976. књ. XLII, св. 1-4, стр. 45-51.
10. Светлана Мирчов, *Изгубљени раритети Народне библиотеке*, Политика, (Међу нама), 4. јун 2004.
11. Родољуб Петровић, *Судбина Никољског јеванђеља*, Глас библиотеке бр. 2-3, Чачак, 1991, стр. 22-25.

Никољско Јеванђеље, крај XIV / Почетак XV века (Јеванђеље Го Марку, са лавом као симболом)

